

Mit honnan?

Gyakorlati tanácsok dokumentumok lelőhely-meghatározásához

Mintegy a lapban korábban megjelent „ODR-hírek” rovat kései kiegészítőjeként az alábbi cikk megkísérli összefoglalni a könyvtárközi dokumentumellátás keretében indított kérések eredményes intézéséhez szükséges legfontosabb irányelveket, praktikus ötleteket adva a kérések irányításához. Az on-line információforrások megjelenésével jelentősen megváltozott az ügyintézés korábbi módja, mikor a kéréseket gyakran találomra, a megszabott hálózati útvonalon továbbították, és előfordulhatott, hogy a kérés még mindig az ország könyvtáraiban „körüözött”, holott teljesítése már aktualitását veszítette. A rendelkezésre álló eszközökkel és szolgáltatásokkal a kért dokumentumok napjainkban már rövidebb idő alatt, hatékonyabban megszerezhetők.

A Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Nemzeti és Általános Gyűjtemények Könyvtárába is sok olyan kérés érkezik, mely nem teljesíthető, a valós belföldi lelőhely előzetes megállapításával azonban a kérés által megtett fölösleges körök megspórolhatók lettek volna. Ezzel a kérő olvasó is értesül a kérés feladása után a teljesítés várható időtartamáról, ugyanakkor sok terhet levehetünk saját vállunkról és a kérést lelkiismeretesen teljesíteni próbáló „könyvtárközis” kollégáéról is.

A lelőhely-meghatározáshoz szükséges legfontosabb információforrások elérhetők interneten keresztül: az adatokat kikereshetjük az adatszolgáltató intézmény honlapján, vagy tájékoztatást kérhetünk e-mailben. A hálózati kapcsolattal nem rendelkező könyvtárak telefonon kaphatnak segítséget. A lelőhely-nyilvántartásokon kívül érdemes figyelembe venni a kötelezpéldányok elosztási rendjét is, így a központi nyilvántartásokban már nem szereplő, számítógépes katalógusokban még nem feldolgozott kiadványok lelőhelyére is lehet következtetni.

Tekintsük át, hogy a leggyakrabban keresett dokumentumtípusok – könyvek és időszakos kiadványok – lelőhelyét milyen forrásokból állapíthatjuk meg!

On-line katalógusok

Első lépésként a közös katalógusokat, lelőhely-adatbázisokat érdemes megnézni: a jelenleg tizenhét könyvtár anyagát tartalmazó, a közeljövőben további felsőoktatási, megyei és szakkönyvtárak állományával bővülő MOKKA-t (<http://www.mokka.hu>), illetve az ODR lelőhely-adatbázist (<http://odr.lib.unideb.hu>), melyből közvetlenül fel is adhatják kéréseiket a regisztrált könyvtárak. A két adatbázis és funkcióik egyesítése folyamatban van.

Előfordulhat azonban az is, hogy a tulajdonos könyvtár nem folyamatosan küldi lelőhelyadatait a közös katalógusoknak, így legfrissebb gyarapodásuk ott nem hozzáférhető.

Ha nem jártunk sikerrel, érdemes továbbhaladni a Szirén programot használó könyvtárak közös keresője, a Szikla (<http://www.szikla.net/>), illetve a katolikus egyházi könyvtárak közös keresőrendszerére, a Theca (<http://biblio.osb.hu/>) lekeresésével.

Amennyiben nincsen találatunk, néhány nagyobb vagy a keresett gyűjtőkörrel rendelkező könyvtár katalógusában folytathatjuk a keresést. Elérhetőségükről a HUNOPAC oldalon (<http://www.mek.iif.hu/porta/virtual/magyar/opac.htm>), a konyvtar.lap.hu (<http://konyvtar.lap.hu>), valamint a Könyvtárkapu portálján (http://www.bibl.uszeged.hu/mke_eksz/portal/index.html) tudunk tájékozódni. Ha az on-line katalógusokban keresésünk nem vezetett eredményre, forduljunk a megfelelő központi nyilvántartáshoz!

Könyvek

Az Országos Széchényi Könyvtárban (OSZK) épített Könyvek Központi Katalógusa (avagy közkeletű nevén a „KC”) a magyarországi könyvtárakban megtalálható, 1801-től 1952-ig Magyarországon megjelent, bármilyen nyelvű, valamint

az 1801 óta külföldön megjelent, bármilyen nyelvű könyvekről érkező bejelentéseket tartalmazza. Mivel cédulakatalógusról van szó, rendkívül gyors és pontos tájékoztatást e-mailben (kkk1@oszk.hu), az (1) 224-3813-as és az (1) 224-3814-es telefonszámon, illetve az (1) 356-8978-as faxszámon kérhetünk. A lelőhelyként kapott könyvtárkódok feloldása az OSZK honlapján visszakereshető (Útmutatók → Könyvtárkód-feloldó <http://morus.oszk.hu/amicus/konyvtarkod/>).

Az OSZK közvetítésével gyakran kapunk olyan nagyobb, illetve szakkönyvtárak által indított kéréseket is, amelyekhez rendelkezésre állnak az előzetes lelőhely-megállapításhoz szükséges eszközök, mégsem közvetlenül a lelőhelyhez fordultak.

Az 1952 után belföldön megjelent könyvek esetében – amennyiben az on-line katalógusokban még nem található meg – a kötelempéldány-elosztási rendet érdemes figyelembe venni. Az 1981-es minisztériumi rendelet által előírt gyakorlat szerint az 1952 és 1978 között kiadott könyv esetén a megyei könyvtár megkeresése után a volt Kossuth Lajos Tudományegyetem teljes körű kötelempéldányban részesülő könyvtárát, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárát, az Országos Széchényi Könyvtárát, valamint a szakterület szerint illetékes országos feladatkörű szakkönyvtárát kellett megkeresni. Az 1978 után kiadott könyvek esetében az újabb elosztási rend értelmében a regionális központi könyvtárakhoz, azaz a volt Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárhoz, a pécsi Egyetemi Könyvtárhoz, a volt József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárához, a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárhoz, a volt Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtárához, az illetékes megyei könyvtárhoz, illetve a szakterület szerint illetékes országos feladatkörű szakkönyvtárhoz kellett fordulni. Ezen előírások az adott időszak kiadványtermésének megtalálásához fontos kiindulópontot nyújtanak, mindemellett természetesen a könyvtárak OPAC-jaikban folyamatosan jelenítik meg retrospektív konverzió keretében feldolgozott állományukat.

Időszaki kiadványok

A Nemzeti Periodika Adatbázis (NPA) a magyarországi könyvtárakban megtalálható külföldi időszaki kiadványok lelőhelyjegyzéke 1665-től. Az adatbázis az OSZK on-line olvasói ka-

talógusában érhető el, a <http://nektar.oszk.hu> címen (OSZK → Keresés-Adatbázis választás → NPA-Amicus). Az ott még nem szereplő régi címekről a kfkk@oszk.hu címen, valamint az (1) 224-3834 és az (1) 224-3835 telefonszámokon lehet érdeklődni.

Fontos megjegyezni, hogy sok könyvtár az általa előfizetett elektronikus folyóiratokat is feldolgozza katalógusában, melyekből – a felhasználói szerződéstől függően – általában nyomtatott formában szolgáltathat cikkeket könyvtárközi kölcsönzéssel.

A magyar időszaki kiadványok teljes köréről jelenleg nincsen központi lelőhely-nyilvántartás, de megkezdődött az NPA kiegészítése a magyarországi időszaki kiadványok lelőhelyeivel a 2005-ös tárgyévától kezdve. Ugyancsak érdemes ellenőrizni például az OSZK IKB adatbázisában az OSZK on-line katalógusába belépve, a MATARKÁ-ban (<http://www.matarka.hu/>), az Elektronikus Periodika Adatbázisban (<http://epa.oszk.hu/>) hogy nincs-e a keresett folyóiratnak esetleg teljes szövegű on-line elérhetősége.

A MOKKA jelenleg nem tartalmaz folyóiratokat, így a korábban említett on-line információforrásokat érdemes ellenőrizni, illetve a kötelempéldányok elosztási rendje itt is segíthet a lelőhely meghatározásában. Az 1952 előtt Magyarországon magyar és idegen nyelven megjelent, valamint a külföldi hungarika hírlapok és folyóiratok lelőhelyéről az OSZK Hírlapcsoportjától kérhetünk tájékoztatást a hirlap@oszk.hu címen és az (1) 224-3700/154 telefonszámon.

Amennyiben nem járunk sikerrel, az említett információforrások ellenőrzése után a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára által gondozott könyvtárközi kölcsönzési levelezési listán (kvtkozi@bibl.u-szeged.hu) is közzétehetjük keresésünket (regisztráció <http://lists.bibl.u-szeged.hu/mailman/listinfo/kvtkozi>).

Adatpontosítás

Sajnos gyakran előfordul, hogy a kérés teljesítéséhez nem áll rendelkezésre elegendő vagy megfelelő pontosságú bibliográfiai adat. A leggyakoribb eset az, ha a kérésen folyóiratcikk vagy könyvfejezet adatait tüntetik fel könyvadatként, vagyis a kérésen csak egy szerző és egy cím szerepel. Ilyenkor az eredménytelen hasonlítások után próbálkozhatunk az adatok pontosításával,

például a szakterületnek megfelelő bibliográfiai cikkadatbázisokban: a FSZEK irodalmi, szociológiai, mese adatbázisa (<http://www.fszek.hu/>), a multidiszciplináris MATARKA (<http://www.matarka.hu/>), az IKER (<http://nektar.oszk.hu/>), az OPKM pedagógiai adatbázisa (<http://www.opkm.hu/>), a BME-OMIKK cikk adatbázisa és Magyar Műszaki és Gazdasági Repertóriuma (<http://www.omikk.bme.hu/>), az OMgK mezőgazdasági bibliográfiája (<http://www.omgk.hu/>), a Magyar Orvosi Bibliográfia (<http://www.medinfo.hu/>) stb. Amennyiben nem járunk sikerrel, eredményre vezethet, ha a rendelkezésre álló adatokat beírjuk egy internetes keresőbe. A találatok között lelhethetünk hivatkozást a keresett dokumentumra, általában pontos adatokkal és forrásmegjelöléssel. Az adatpontosítás fontos forrásai továbbá magyar nyelvű kérések esetén a Magyar Nemzeti Bibliográfia megfelelő részei, az OSZK on-line katalógusa. A hálózati hozzáféréssel nem rendelkező könyvtáraknak az illetékes megyei könyvtárak, illetve az OSZK Dokumentumellátó Szolgálatára nyújthat segítséget a kérések pontosításában és irányításában.

Idegen nyelvű dokumentumok esetében különös figyelemmel kell eljárni, mivel a tévesztés lehetősége nagyobb. Az OSZK honlapján az Ugródeszka menüpontban (http://www.oszk.hu/frame_hu.htm?hun/ugrodeszka/ugrodeszka_index_hu.htm) számos linket találhatunk a világ könyvtárainak katalógusaihoz. Ezek közül külön kiemelendő a Karlsruhe Egyetemi Könyvtár virtuális katalógusa (<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk/kvk/>), mely számos nyelvterület katalógusát képes lekeresni egyetlen lekérdezéssel.

Kérésirányítás

Bár a korábbi szigorú hálózati kérésirányítási előírások már nem érvényesek, mindenképpen érdemes néhány szempontot figyelembe venni a kérések irányításakor.

A dokumentumok elérhetőségét először az illetékes megyei könyvtárban érdemes ellenőrizni, az ODR-rendelet is ezt írja elő. Internet-hozzáférés hiányában a hagyományos kérést is oda kell küldeni, mivel a megyei könyvtárak rendelkeznek a lelőhely megállapításához szükséges eszközökkel és ismerettel, így a kérést a megfelelő lelőhelyre tudják továbbítani, amennyiben állományukból a kérés nem teljesíthető.

Magyar nyelvű szépirodalomra, kötelező olvasmányokra vonatkozó kéréseket, ha lehet, ne tudományos szakkönyvtárba vagy felsőoktatási könyvtárba küldjünk. A kérés elküldése előtt mindenképpen ellenőrizni kell a megtalált dokumentum pillanatnyi státusát – ha az megtekinthető –, és ha a dokumentum éppen ki van kölcsönözve, de az olvasó kéri, a kérésben jelölni kell, hogy kérnek előjegyzést.

Fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy bár az OSZK a teljesség igényével gyűjti a hungaricumokat, a könyvtárnak ez az állománya eredetiben még könyvtárközi kölcsönzés keretében sem kölcsönözhető. A nem-hungaricum állomány – egyéb hazai lelőhely hiányában – kölcsönözhető. A dokumentumokból az állományvédelmi szempontok figyelembevételével nyomtatott és elektronikus másolat, mikrofilm és/vagy mikrofilmről készült papírmásolat (Canon másolat) készülhet. Ha kétséges, hogy hungaricumról van-e szó, illetve bármilyen más, a könyvtár dokumentumellátási szolgáltatásait érintő kérdésben az OSZK Dokumentumellátó Szolgálatához érdemes tájékoztatásért fordulni (konkoz@oszk.hu, az (1) 224-3823, 224-3824, 224-3825 telefonszámokon, illetve az (1) 487-8679 faxszámon).

A cikk nem törekszik a teljességre, de remélhetőleg sikerült benne összegyűjteni a hatékony kérésirányításhoz szükséges legfontosabb információforrásokat. Használatukkal elősegíthetjük, hogy olvasóink ne csak saját gyűjteményünk, hanem a teljes dokumentumellátási rendszer elégedett felhasználói és hasznélvezői is legyenek.

Dávid Boglárka

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának rekordjai az ODR adatbázisban

Az MTA Könyvtárának számítógépes katalógusa teljes egészében bekerült az ODR lelőhely-adatbázisba.

A közel kétszázézes szakirodalmi jellegű gyűjtemény hetven százalékában humán, tizenöt százalékában társadalomtudományi műveket kínál. Másik egyedülálló jellemzője az idegen nyelvi anyag különösen nagy aránya.